

تروریسم و اقدامات قانونی برای مهار آن

محمد شاه‌محمدی^۱

تاریخ دریافت: ۹۵/۱/۲۰

ابوالفضل پورمنافی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۵/۵/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: واژه ترور به معنی ترساندن، ترس، وحشت و در فرهنگ لغات فرهنگستان علوم فرانسه، تروریسم به مفهوم «نظام یا رژیم وحشت» آمده است. پیشرفت‌های فناوریانه و ابداع جنگ‌افزارهای خودکار و مواد منفجره کم‌حجم الکتریکی به تروریست‌های قرن بیستم پویایی و قدرت مرگ‌آفرینی بیشتری بخشیده است. اغلب قربانیان تروریسم مدرن، شهروندان بی‌گناهی هستند که یا به‌طور تصادفی انتخاب شده‌اند یا صرفاً به‌طور اتفاقی در موقعیت‌های تروریستی حضور داشته‌اند. هدف اصلی این مقاله دستیابی به مناسب‌ترین و مؤثرترین روش کاربردی کنترل و مهار تروریسم می‌باشد. این نوشتار درصدد است برای تحقق هدف فوق به این سؤال اساسی پاسخ دهد که با توجه به تحولات فزاینده پدیده تروریسم در عرصه جهانی چه شیوه‌های مؤثری برای مهار و کنترل تروریسم وجود دارد؟ همچنین سعی دارد شیوه‌های مؤثر برای مهار و کنترل پدیده تروریسم را با تأکید بر رویکرد حقوقی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد.

روش تحقیق: روش تحقیق حاضر توصیفی - تحلیلی و اطلاعات مقاله به صورت اسنادی - کتابخانه‌ای از طریق فیش‌برداری گردآوری شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: به‌منظور پاسخ به سؤال مذکور، فرض ما بر این است که با توجه به پیامدهای منفی ناشی از اعمال راه‌کارهای سخت‌افزاری از قبیل به‌کارگیری ابزار نظامی در مبارزه با پدیده تروریسم و همچنین افزایش هزینه‌های آن، بهره‌گیری از شیوه‌های حقوقی مناسب‌ترین و مؤثرترین گزینه برای مهار و کنترل تروریسم می‌باشد.

واژگان کلیدی: تروریسم، حقوق بین‌الملل، مهار و کنترل تروریسم، پیشگیری از تروریسم.

۱. دکتری علوم سیاسی - کارشناس ارشد دفاعی - امنیتی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲. دانشجوی دکتری امنیت ملی (نویسنده مسئول) a.pourmanafi@gmail.com

مقدمه

تروریسم یکی از پدیده‌های بحث‌انگیز قرن حاضر است پس از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به نقطه اوج خود رسید و ظرف مدت کوتاهی ضمن به چالش کشاندن روابط بین‌الملل، تقریباً همه‌ی محافل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و حتی اقتصادی جهان را تحت تأثیر قرار داد. دامنه موج تبلیغاتی این پدیده آن‌چنان وسیع و گسترده شد که حجم قابل توجهی از فضای مطبوعات و رسانه‌های گروهی دنیا را با هزاران تیترو مطالب خبری، تفسیر سیاسی و مقالات به خود اختصاص داد. به‌طوری که بیش از دو هزار سند متن اعم از مقاله، سخنرانی، بیانیه و قطعنامه از سوی مجامع علمی، فرهنگی و بین‌المللی در سایت اطلاعاتی سازمان ملل متحد به ثبت رسیده است. با این وجود کمتر به ریشه‌های تاریخی و چگونگی تکوین و تحوّل این پدیده پرداخته شده است اما باید گفت بدون آگاهی از سیر تحول تاریخی پدیده تروریسم، نمی‌توان به شناختی شایسته و ارائه‌ی تعریف جامع و دقیقی که راه‌گشای درمان این عارضه‌ی ناگوار اجتماعی باشد، دست یافت.

به استناد آمارها، جمهوری اسلامی ایران خود جزو قربانیان تروریسم است. در فاصله سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۶ ترور بیش از ۱۶۰۰۰ نفر در ایران توسط گروه‌های تروریستی که بیش از ۱۲۰۰۰ نفر آنان توسط گروهک منافقین صورت گرفته است. استان تهران با تعداد ۸۷۵ نفر، آذربایجان غربی با ۶۹۸ نفر، آذربایجان شرقی با ۵۵۷ نفر، بیشترین قربانیان تروریسم و استان‌های ایلام ۱۶ نفر، اردبیل ۹ نفر و کهگیلویه و بویراحمد ۲ نفر شهید، کم‌ترین قربانی را داشته‌اند (شهیدی، سخنرانی پیش از خطبه‌های نماز جمعه ۱۶ اسفند تهران). از ۱۸ سپتامبر سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۸ میلادی ۶۱۰۴ نفر از فلسطینی‌ها توسط جوخه‌های ترور اسرائیل به کام مرگ رفتند که در این بین ۸۵۰ تن از آن‌ها کودکان زیر ۱۸ سال بوده است. کشتارهایی که در اردوگاه‌های صبرا و شتیلا در سپتامبر ۱۹۸۲ توسط اسرائیل و وابستگان آن‌ها صورت گرفت و طی آن ۴۰۰۰ غیرنظامی که بیشتر آن‌ها را زنان و کودکان تشکیل می‌داند. در آخرین بمباران مناطق مسکونی غزه توسط ارتش رژیم صهیونیستی بیش از ۱۲۰۰ نفر شهید شده که بیش از ۴۰۰ نفر آنان کودکان و زنان بوده‌اند. اخیراً موج جدید فعالیت‌های انتحاری و به اصطلاح تروریستی، جهان را فرا گرفته و ارباب جراید به ویژه غربی‌ها

برای مشوّش کردن اذهان عموم، آن‌ها را منتسب به اسلام دانسته و می‌خواهند اذهان مردم جهان را نسبت به آیین حیات‌بخش اسلام مشوّش سازند. علی‌رغم این‌که موضوع ترور و تروریسم به اصلی‌ترین و پر حاشیه‌ترین مباحث سیاسی و اهرم فشار قدرت‌ها علیه کشورها و گروه‌های مخالفشان تبدیل شده علت این‌که اقدام مناسب در رابطه با این موضوع از سوی مجامع بین‌المللی صورت نمی‌گیرد چیست؟ مناسب‌ترین و مؤثرترین روش کاربردی کنترل و مهار تروریسم کدام است؟ این مقاله از نوع پژوهش‌های کاربردی و روش این تحقیق موردی زمینه‌ای است. جهت وصول به اهداف موردنظر از روش اسنادی و کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است.

۱- تبیین و تعریف مفاهیم

۱-۱- مفهوم لغوی و اصطلاحی ترور و تروریسم:

در لغت‌نامه دهخدا، ترور مأخوذ از واژه فرانسوی به معنی «قتل سیاسی به وسیله‌ی اسلحه» و تروریست یعنی کسی که طرفدار خشونت بوده و ایجاد رعب و ترس نماید و اصطلاح تروریسم یعنی «عقیده داشتن به اصل حکومت وحشت و لزوم رعایت آن» (دهخدا، ۱۳۶۱: ۷۲). در فرهنگ معین ترور به معنی ترس زیاد بیم‌هراس خوف وحشت و در اصطلاح سیاسی کشتن و از بین بردن مخالفان و ایجاد رعب و وحشت میان مردم.

تروریسم، روش کسانی است که آدم‌کشی و تهدید مردم و ایجاد خوف و وحشت را به هر طریقی که باشد برای رسیدن به هدف‌های سیاسی خود از قبیل تغییر حکومت یا در دست گرفتن زمام امور لازم و مباح می‌دانند (هاشمی، ۱۳۸۰: ۱۳۵) در فرهنگ و دانشنامه علوم سیاسی «ترور به کارهای خشونت‌آمیز و غیرقانونی حکومت‌ها برای سرکوبی مخالفان خود و ترساندن آنان و به عبارت دیگر به کشتار سیاسی اطلاق شده است» (آشوری، ۱۳۹۳: ۹۸-۹۹)

۱-۲- تعریف تروریسم در اسناد بین‌المللی:

تعریف ارائه‌شده در کنوانسیون ۱۶ نوامبر ۱۹۳۷ جلوگیری و مجازات تروریسم آمده که اعمال تروریستی، «اعمالی است جنایت‌کارانه بر علیه یک دولت که به قصد ایجاد حالتی از وحشت و ترور در افکار اشخاص خاص یا گروه‌هایی از افراد یا افکار عمومی به اجرا در می‌آید»

بر اساس اسناد بین‌المللی، برای این که رفتاری به‌عنوان تروریستی شناخته شود نیاز به وجود سه شرط دارد: (گیلبرت گیلانم^۱، ۲۰۰۴: ۵۴۰). الف) احتمال کشتن یا حداقل آسیب بدنی شدید وجود داشته باشد. ب) از طرف شخص یا سازمانی با طراحی قبلی و با هماهنگی و با هدف مشخص صورت گرفته باشد. ج) هدف از اقدام، ایجاد ترس و وحشت میان اشخاص، گروه‌ها و مردم یک کشور خاص باشد». کنوانسیون ۱۹۶۳ توکیو تحت عنوان کنوانسیون جرائم و دیگر اعمال ارتكابی در هواپیما ذکر شده که تاکنون ۱۶۶ دولت از جمله ایران آن را تصویب و ملحق شده‌اند.^۲ با بررسی‌های به‌عمل آمده از مجموع اسناد بین‌المللی که مشتمل بر ۱۲ کنوانسیون، پروتکل و بیش از ۱۳ قطعنامه در محکومیت یا مبارزه با تروریسم تصویب و صادر شده است.

کنوانسیون سازمان اجلاس اسلامی، در ماده یک پیش‌نویس کنوانسیون سال ۱۹۹۹ بورکینافاسو، تروریسم را چنین تعریف کرده است: "تروریسم هر اقدام خشونت‌آمیز یا تهدید به آن است که صرف‌نظر از مقاصد مرتکبین آن به‌منظور ارباب مردم یا تهدید آنان صورت گیرد و موجب به خطر انداختن جان یا امنیت آنان یا آسیب رسیدن به محیط‌زیست یا به یکی از تأسیسات یا اموال خصوصی یا عمومی گردد. به‌طور کلی از دیدگاه کشورهای غیرمتعهد، تروریسم هر خشونت است که به‌وسیله دولت‌ها یا نمایندگان آن‌ها علیه مردمی صورت گیرد که برای استقلال سیاسی یا آزادی از سلطه‌ی بیگانه و نژادپرستانه یا علیه تجاوز می‌کوشند و در یک کلمه اعمال خشونت علیه مردمی است که برای حق تعیین سرنوشت خود مبارزه می‌کنند." (محمدعزیز شاکری، ۱۹۹۱: ۸۵)^۳

۳-۱- تعاریف نویسندگان و اندیشمندان غربی

تروریسم نوع و شیوه‌ای از درگیری است که اغلب به عنوان یک حمله آگاهانه و عمومی علیه انسان‌های بی‌گناه باهدف ایجاد ترس و وحشت تعریف می‌شود. (نای^۴، ۲۰۰۴: ۲۰۶).

1. Gilbert Guillaume

۲. گزارش شماره A.۳۰۱، ۴۵ مورخ دوم سپتامبر ۱۹۹۹ دبیرکل سازمان ملل متحد مندرج در مجله راهبرد شماره ۲۱ ص ۱۵۴

3. Muhammad Aziz Shukri

4. Nye, Joseph

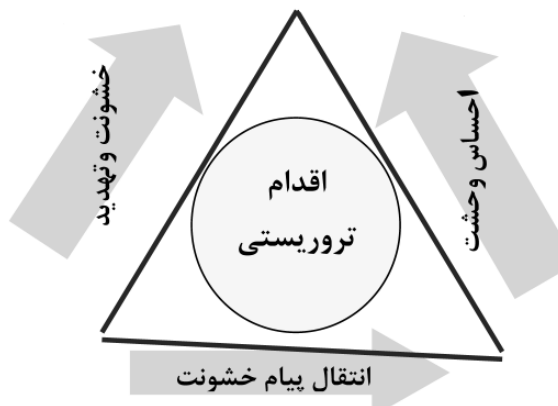
شیوه ایجاد وحشت توسط اقدام خشونت‌آمیز مکرر توسط افراد، گروه‌ها یا بازیگران دولتی مخفی یا نیمه مخفی به دلایل سیاسی، جنایی و غیرعادی که اهداف مستقیم، اهداف اصلی نیستند (الکس اشمید^۱: ۱۹۹۳: ۸). تروریسم عبارت است از الگوی نظام‌یافته‌ای از رفتار خشونت‌آمیز که به‌نوعی طراحی شده تا جمعیتی تهدید شوند و بدین ترتیب سیاست‌های دولت خاصی تحت تأثیر قرار می‌گیرد (جم لاج^۲، ۱۹۸۱: ۵). "استفاده از زور، خشونت یا تهدید به‌منظور کسب اهداف سیاسی از طریق ایجاد وحشت، ارباب و قوای قهریه" (فراید لندر^۳، ۱۹۸۱: ۳). "ارتکاب هر عمل غیرقانونی که برای نیل به اهداف سیاسی صورت گیرد." (لاستر^۴، ۱۹۷۵: ۱۲-۳). "خشونت‌ی بانگیزه سیاسی که توسط گروه‌های کوچکی صورت می‌پذیرد که مدعی نمایندگی همه توده‌های مردم هستند" (رابنست. ایکس. وی. آی^۵)

۴-۱- مدل مفهومی تروریسم‌شناسی

مدل مثلثی: چارچوبه تصمیم با معناسازی تروریسم در چارچوب جرم، آن را در سه مجموعه اصلی: «جرائم تروریستی»، «جرائم مرتبط با گروه تروریستی» و «جرائم مرتبط با فعالیت‌های تروریستی» جای داده است. بر این اساس تروریسم در یک مثلث سه‌ضلعی قابل فهم است (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۴۰-۴۱). اشمید در مدل مثلثی ذیل باتبیین دقیق‌تر از تروریسم، میان اقدامات خشونت‌آمیز و اقدامات تروریستی تفاوت قائل است. وی معتقد است هر اقدام تروریستی نوعی اقدام خشونت‌آمیز نیز می‌باشد، اما هر اقدام خشونت‌آمیزی الزاماً یک اقدام تروریستی نیست. از نظر وی اقدام خشونت‌آمیز، دو وجهی و اقدام تروریستی سه وجهی است. بر اساس مدل مفهومی اشمید، بین هدف خشونت و هدف ترور تفاوت وجود دارد.

-
1. Alex Schmid
 2. Jam Lodge
 3. Fraid Lander
 4. Lester A.
 5. Rubenst. XVI

مدل شماره (۱)

مدل اقدام تروریستی، عبدالله‌خانی به نقل از اشمید ۱۳۸۶

۵-۱- گونه‌شناسی تروریسم:

پدیده تروریسم بر اساس حوزه جغرافیایی به دودسته داخلی و بین‌المللی و بر مبنای عملکرد به پنج‌گونه زیردسته‌بندی می‌شود:

- (۱) سایر تروریسم (۲) تروریسم هسته‌ای (۳) تروریسم سیاسی (۴) تروریسم سازمان یافته (۵) بیوتروریسم

۵-۱-۱- سایر تروریسم: سایر تروریسم به تلاقی تروریسم و فضای سایر اشاره دارد و بیشتر به اقداماتی اطلاق می‌شود که با استفاده از فضای مجازی اقدام به از کاراندازی سیستم‌های اطلاعاتی می‌نماید. «از این‌واژه، اولین دفعه، باری کالین در دهه ۸۰ استفاده کرده است. از دید کالین ورود به رایانه‌های شرکت‌های تولیدکننده مواد غذایی و افزودن موادی به مواد سازنده غذاها در نهایت باعث مرگ، بیماری یا وحشت مردم شود و یا ورود به رایانه‌های فرودگاه‌ها و برهم زدن برنامه‌های پرواز که موجب بروز حوادث و سوانح هوایی گردد مثال‌های بارز سایر تروریسم می‌باشند»^۱

1. <http://old.terror-victims.com/main/index.php?Page=definition&UID=41864&Type=-6>

۲-۵-۱- تروریسم هسته‌ای: تروریسم هسته‌ای جدیدترین و خطرناک‌ترین شکل تروریسم است. منظور از تروریسم هسته‌ای صرفاً ارتکاب خشونت هسته‌ای یا تهدید به آن علیه دولت‌ها یا افراد نیست و به مراحل پیش‌ازاین اقدام، یعنی تهیه، تصاحب، خرید و فروش، قاچاق و استفاده از مواد رادیواکتیو و تسلیحات هسته‌ای و حتی درخواست کردن آن‌ها نیز اشاره دارد (عالی‌پور، ۱۳۸۵: ۵۸۶). تروریسم هسته‌ای از دو جنبه در مقایسه با سایر اقسام تروریسم عام‌تر است. نخست از لحاظ مراحل ارتکاب که شامل همه فعالیت‌های مرتبط با تولید و ساخت مواد هسته‌ای، سرقت و یا قاچاق آن‌ها و بالاخره استعمال آن می‌شود. دوم از لحاظ دایره مصادیق که با وجود این که مواد پرتوزا و تسلیحات هسته‌ای به عنوان وسیله ارتکاب اقدامات تروریستی قرار می‌گیرند، در برخی موارد نیز به عنوان موضوع اقدامات تروریستی واقع می‌شوند.

بنابراین مواد پرتوزا و تسلیحات هسته‌ای در تروریسم هسته‌ای، هم وسیله ارتکاب جرم‌اند و هم موضوع ارتکاب آن. تروریسم هسته‌ای هم عرض تروریسم شیمیایی و بیوتروریسم قرار دارد و این سه قسم از تروریسم‌ها، چهره‌های جدید اقدامات تروریستی هستند.

اقسام تروریسم هسته‌ای: در اقدامات تروریستی هسته‌ای، ابزار و یا مواد هسته‌ای یا هدف حمله تروریست‌ها قرار می‌گیرند و یا به عنوان وسیله‌ای برای تهدید یا حمله به دولت‌ها یا شهروندان از آن‌ها استفاده می‌شود. اقدامات تروریستی را می‌توان بر اساس چهار نوع فعالیت تبیین کرد: (عالی‌پور، ۱۳۸۵: ۵۸۷-۵۹۱) الف) سرقت یا تحصیل غیرمجاز یک یا چند وسیله هسته‌ای آماده. ب) سرقت یا تحصیل غیرمجاز مواد شکاف‌پذیر برای ساختن وسیله هسته‌ای. ج) تخریب یا مختل کردن راکتورها یا دیگر تأسیسات هسته‌ای. د) انتشار بمب‌های کثیف.

۳-۵-۱- تروریسم سیاسی: تروریسم تحت حمایت حکومت‌ها نوعی از تروریسم معرفی شده که برای توصیف حمایت‌ها خصوصاً حمایت‌های مالی از سازمان‌های تروریستی توسط حکومت‌ها به کار می‌رود. این کمک‌ها اغلب به عنوان پاداش حملات تروریستی توسط کشور یا کشورها به گروه‌های تروریستی اعطا می‌گردد. تروریسم تحت حمایت حکومت‌ها دارای نتایج استراتژیک معرفی شده و در مواقعی به کار گرفته می‌شود که امکان استفاده از

نیروهای نظامی و متعارف وجود ندارد. در غرب تروریسم تحت حمایت حکومت‌ها اغلب برای نشان دادن و توصیف سیاست‌های مشخص و تأمین منابع مالی گروه‌های تروریستی توسط کشورهای عربی و اسلامی به کار گرفته شده است. تروریسم دولتی به استفاده دولت‌ها از خشونت و سرکوب علیه گروه‌ها یا مردم آن کشور یا یک کشور دیگر اطلاق می‌شود. این نوع تروریسم می‌تواند توسط خود نیروهای رسمی حکومت مانند پلیس یا ارتش انجام شود (مانند اسرائیل علیه مردم فلسطین) یا انجام آن به گروه‌های تروریستی و شبه‌نظامی مورد حمایت دولت سپرده شود. البته میان تروریسم دولتی و اقدامات خشونت‌آمیز دولتی مرز و تفاوت وجود دارد.

۴-۵-۱- تروریسم سازمان‌یافته: ترورهای سازمان‌یافته خود بر مبنای حوزه عمل به چندگونه تقسیم می‌شوند: (حکیمی‌ها، ۱۳۸۴: ۵۵)

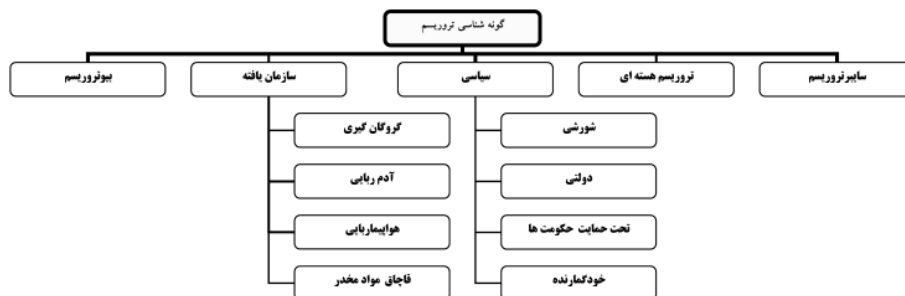
الف- نارکو تروریسم: نارکو تروریسم و نوعی دیگر از اقدامات تروریستی است که از سوی سوداگران مواد مخدر به کار گرفته می‌شود. این نوع تروریسم اولین بار از سوی رئیس‌جمهور اسبق پرو در سال ۱۹۸۳ میلادی برای توصیف حملات تروریست گونه علیه پلیس مبارزه با مواد مخدر این کشور به کار برده شد. نارکو تروریسم برای توصیف حملات سوداگران مواد مخدر برای تأثیرگذاری بر سیاست‌های دولت و عدم اجرای قانون به واسطه تهدیدات منظم و استفاده از خشونت استفاده می‌شود. پابلو اسکوبار، قاچاقچی کلمبیایی، یکی از نمونه‌های معروف نارکو تروریسم معرفی گردیده است.

ب- تروریسم جنایی: نوعی از تروریسم سازمان‌یافته می‌باشد که غالباً با انگیزه‌های اقتصادی و گاهی سیاسی به اشکال مختلفی از قبیل قتل، بمب‌گذاری، آدم‌ربایی، هواپیماربایی، گروگان‌گیری و... به اجرا در می‌آید.

در ادبیات سیاسی، از ترور جنایی به ترور سیاه نیز یاد می‌شود که به قصد تلافی و انتقام‌جویی برای حذف فرد مورد نظر اجرا می‌شود.

۵-۵-۱- بیوتروریسم: بیوتروریسم عبارت است از استفاده یا تهدید به استفاده از عوامل زیستی بر اساس انگیزه‌های سیاسی، مذهبی، اجتماعی، زیست‌محیطی، گروهی یا فردی به منظور ایجاد ترس و وحشت یا انتشار بیماری‌ها و کشتن افراد (عبداله‌خانی، ۱۳۸۶: ۱۸۸).

نمودار شماره (۲)

نمودار شماره ۲ گونه‌شناسی تروریسم

۲- سیر تکوین و تحوّل پدیده‌ی تروریسم: تکوین و تحول پدیده تروریسم به چهار دوره تاریخی تقسیم می‌شود: دوره اول از ابتدای قرن اول میلادی تا انقلاب فرانسه (تروریسم سنتی)، دوره دوم از انقلاب فرانسه (رنسانس) تا قرن بیستم (تروریسم سازمان‌یافته) و دوره سوم تحول از قرن بیستم تا حادثه ۱۱ سپتامبر (تروریسم پیشرفته) و دوره چهارم از زمان حادثه ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱ شروع شده و تاکنون ادامه دارد (تروریسم نوین). تحولات تروریسم از قرن بیستم به بعد دارای ویژگی‌هایی است که به آن‌ها اشاره خواهد شد.

۲-۱- دوران قدیم از قرن اول میلادی تا انقلاب فرانسه: تاریخچه ظهور و شکل‌گیری پدیده تروریسم به قرن اول میلادی برمی‌گردد. استفاده از تهدید و ارباب از «جنبش سیکاری یکی از قدیمی‌ترین نمونه جنبش‌های تروریستی طی سال‌های ۶۶ تا ۷۳ میلادی در سرزمین فلسطین باستان بشمار می‌رود. این جنبش یک فرقه بسیار سازمان‌یافته مذهبی مرکب از مردان طبقه پائین اجتماع یهودیان فلسطین باستان بود که در مبارزه با سلطه رومیان بر سرزمین فلسطین فعال بودند» (همان: ۶۴). تا قبل از انقلاب فرانسه واژه ترور و تروریسم در آثار نویسندگان حاوی جنبه‌های مثبت سیاسی و اجتماعی در راستای اهداف جنبش‌های مردمی علیه حاکمان دیکتاتور و ظالم بکار می‌رفته «بطوریکه در فرهنگ لغات فرانسه از ژاکوبین‌ها یاد شده که گاهی در سخنان و نوشته‌های خود این اصطلاح را با برداشت مثبتی درباره خودشان بکار برده‌اند» (همان: ۵۵).

۲-۲- دوره دوم تحول از انقلاب فرانسه تا قرن بیستم: پس از انقلاب فرانسه واژه ترور و تروریست به صورت ناسازی در آمد که حکایت از یک عمل بزهکارانه داشت. تروریست به کسی اطلاق می شد که می کوشید به کمک نظامی از هراس افکنی اجبار آمیز، دیدگاه های خود را پیش برد «در فاصله یک دهه بین ۱۸۹۰ تا ۱۹۰۰ اوج عملیات های تروریستی علیه شخصیت های سیاسی بود بیشترین سوء قصد و ترور نسبت به دولت مردان اروپای غربی صورت گرفت: از آن جمله ترور کارنو رئیس جمهور فرانسه در سال ۱۸۹۴ و آنتونیکاواس نخست وزیر اسپانیا سال ۱۸۹۷ ترور الیزابت زیتا امپراتور اتریش در سال ۱۸۹۸ و اومبرتو پادشاه ایتالیا در سال ۱۹۰۰ اتفاق افتاد» (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۶۹).

۲-۳- دوره سوم تحول از قرن بیستم تا حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱: تحولات این دوره با ترور ولیعهد اتریش به دست یک جوان صرب در ۲۸ ژوئن ۱۹۱۴ آغاز می شود که منجر به شروع جنگ جهانی اول گردید. در این دوره تعدادی ترور سیاسی مانند قتل لیبکنخت و لوگزانبورگ در سال ۱۹۱۹، راته نو در سال ۱۹۲۹، ترور الکساندر اول پادشاه یوگسلاوی و لوئیس بارتو وزیر امور خارجه فرانسه در سال ۱۹۳۴ انجام گرفت. در اوایل قرن بیستم در اروپای شرقی و سایر نقاط دنیا نیز عملیات تروریستی با ویژه گی های خاص ادامه داشت، بیش از دویست مورد ترور توسط حزب انقلابیون روسیه طی سال های ۱۹۰۵ تا ۱۹۰۷ اعلام شده که به دومین موج ترور در روسیه معروف است، همچنین فعالیت گروه تروریستی باگات سینگ در هند طی دهه ۱۹۲۰، قتل پطروس پاشا نخست وزیر مصر در سال ۱۹۱۰ در طول جنگ جهانی دوم، تروریسم در اروپا به صورت فردی بود که نقش حاشیه ای و فردی داشت و در مجموع بین سال های ۱۹۴۵ تا ۱۹۹۱ بیش از ۲۰۰ گروه تروریستی به ثبت رسیده است (همان: ۶۹).

۲-۴- دوره چهارم تحولات تروریسم، بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر: یکی از مهم ترین وقایع نقش آفرین در تحولات بین المللی در امر مقابله با تروریسم حادثه ۱۱ سپتامبر بود "در این حادثه در اولین ساعات صبح ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی صورت گرفت چهار فروند از هواپیماهای مسافربری از فرودگاه های مختلف آمریکا رپوده شد دو فروند به ساختمان مرکز تجارت جهانی در نیویورک و یک فروند به ساختمان وزارت دفاع آمریکا کوبیده شد گفته می شود هدف هواپیمای چهارم کاخ سفید یا اقامتگاه تابستانی رئیس جمهور در کمپ

دیوید بوده است قبل از برخورد در حوالی شهر پیشبورگ سقوط کرد در این حوادث بیش از ۶۰۰۰ نفر کشته و مجروح شدند و خسارات هنگفتی به بار آمد (همان: ۱۱۴ - ۱۱۵). در رابطه با علل و عوامل حوادث ۱۱ سپتامبر سه فرضیه مطرح شده است: الف) فرضیه اول: برخی اعتقاد دارند که حادثه ۱۱ سپتامبر را خود آمریکایی‌ها شکل داده‌اند و شواهد مربوط به آن را نیز ذکر می‌کنند. ب) فرضیه دوم: این است که اسرائیل برای ایجاد فضای سیاسی لازم و در راستای تثبیت موقعیت خود در منطقه و مرعوب‌سازی کشورهای اسلامی این اقدام را به انجام رسانده است. ج) فرضیه سوم: این که گروه‌های بنیادگرای اسلامی به خاطر تعصب و نگاه خصومت‌آمیزی که نسبت به آمریکا داشتند این حادثه را شکل داده‌اند. تأکید آمریکائی‌ها از لحظه اول شکل‌گیری حادثه بر فرضیه سوم و این ادعا که این اقدام مربوط به کشورها و گروه‌های اسلامی انجام شده، بود (پرهام، ۱۳۸۰: ۵۰-۵۱).

۳- اسناد بین‌المللی مبارزه با تروریسم: در اسناد بین‌المللی معاهدات مختلفی در خصوص مبارزه با تروریسم و اعمال تروریستی منعقد گردیده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: الف) کنوانسیون توکیو (۱۹۶۳): این کنوانسیون که در ۱۴ سپتامبر ۱۹۶۳ در شهر توکیو امضا شد اولین سند چندجانبه حقوقی بود که به معضل روبه رشد هواپیماربایی پرداخت. ب) کنوانسیون لاهه (۱۹۷۰): این کنوانسیون که باهدف تقویت همکاری هر چه بیشتر میان کشورهای عضو در خصوص هواپیماربایی به وجود آمده، ضمن تعریف جرم هواپیماربایی؛ کشورهای عضو را ملزم به وضع مجازات‌های شدید علیه مرتکبین چنین اعمالی در قوانین کیفری کشورشان می‌نماید. ج) کنوانسیون مونترال (۱۹۷۱): این کنوانسیون تکمیل‌کننده قواعد کنوانسیون ۱۹۷۰ لاهه در خصوص مبارزه با هواپیماربایی و جلوگیری از اعمال غیرقانونی بر ضد امنیت هواپیمایی کشوری است که در آن سایر اعمال خشونت‌آمیز ضد هواپیمایی غیرنظامی را تعریف می‌نماید. د) پروتکل مقابله با اعمال خشونت‌بار غیرقانونی در فرودگاه‌های مورد استفاده‌ی هوانوردی غیرنظامی بین‌المللی: این پروتکل که در ۲۴ فوریه ۱۹۸۸ در مونترال به امضا رسید مستقیماً با بمب‌گذاری‌های انجام شده در فرودگاه‌های رم و وین در دسامبر همان سال در ارتباط بود. ه) کنوانسیون مقابله با اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی دریانوردی: این کنوانسیون هر شخصی را که منابع مالی را آگاهانه و به‌صورت غیرقانونی

به قصد اینکه برای اعمال تروریستی مورد استفاده واقع شود را بکار گیرد مجرم می‌داند. همچنین این کنوانسیون کشورها را ملزم به تدوین قوانین داخلی برای مبارزه با جرائم تعریف شده در این کنوانسیون می‌نماید. (و) کنوانسیون سرکوب بمب‌گذاری تروریستی: در این کنوانسیون با اذعان به این که قوانین و مقررات بین‌المللی کافی برای مبارزه با تروریسم تدوین نشده است مصادیق زیر را از جمله اعمال تروریستی می‌داند که در حوزه‌ی شمول این معاهده می‌گنجد. ز) کنوانسیون بین‌المللی سرکوب حمایت مالی از تروریسم: در واکنش به حمله تروریستی به مسافران یک کشتی مسافرتی که در اکتبر ۱۹۸۵ در دریای مدیترانه حرکت می‌کرد سازمان بین‌المللی دریانوردی^۱ این کنوانسیون را در ۱۹ مارس ۱۹۸۸ در رم تهیه کرد. می‌توان مصادیق تروریسم را با توجه کنوانسیون‌ها و سایر اسناد بین‌المللی به سه گروه اقدامات تروریستی در قلمرو خشکی، هوایی و دریایی تقسیم نمود:

۱-۳- مصادیق اقدامات تروریستی در قلمرو خشکی: الف) قتل و ربودن یا نوعی دیگر حمله علیه شخص یا آزادی شخص مورد حمایت بین‌المللی. ب) حمله خشونت‌آمیز به اماکن رسمی و محل سکنی و یا وسیله نقلیه متعلق به شخص مورد حمایت بین‌المللی بنحوی که جان و یا آزادی او به مخاطره افتد. ج) تهدید به اعمال این قبیل حملات. د) شروع به ارتکاب این قبیل حملات. ه) مداخله در ارتکاب این قبیل حملات بعنوان شریک جرم در قوانین داخلی هر یک از کشورهای طرف کنوانسیون، جرم محسوب خواهد گردید.^۲ و) اگر یک شخص بطور غیرقانونی و از روی عمد ماده منفجره یا دیگر مواد مرگبار را در داخل یا مقابل اماکن عام المنفعه، وسایل دولتی یا ملی، وسیله حمل و نقل عمومی یا وسایل زیربنایی به قصد اهداف زیر تحویل، مستقر، مسلح یا منفجر نماید: ۱) به قصد کشتن یا ایراد جراحت شدید جسمانی. ۲) به قصد تخریب اماکن، امکانات یا وسایل ذکر شده بنحوی که منجر به خسارت عمده اقتصادی گردد.^۳ ز) گروگانگیری و ترور سران دولت‌ها، وزرای خارجه، دیپلمات‌ها

۱. IMO

۲. مجموعه قوانین حقوق بین‌المللی ص ۳۰۹ - ماده ۲ کنوانسیون جلوگیری و مجازات جرائم علیه اشخاص ...

۳. ماده ۲ کنوانسیون بین‌المللی منع بمب‌گذاری‌های تروریستی مصوب ۱۵ دسامبر ۱۹۹۷ مجمع عمومی سازمان ملل

وابستگان سیاسی و خانواده‌های آنان بموجب کنوانسیون جلوگیری و تنبیه جنایات نسبت به افراد حفاظت شده بین‌المللی" (سیم‌پر، ۱۳۸۰: ۷۷).

۲-۳- مصادیق اقدامات تروریستی در قلمرو هوایی: کنوانسیون‌های مبارز با تروریسم در قلمرو هوایی بر اساس گزارش مورخ ۳ سپتامبر ۱۹۹۹ دبیر کل سازمان ملل متحد، شامل چهار مورد عبارتند از: کنوانسیون جرایم و دیگر اعمال ارتكابی در هواپیما مصوب ۱۹۶۳ توکیو، کنوانسیون مقابله با تصرف غیرقانونی هواپیما ۱۹۷۰ لاهه، کنوانسیون مقابله با اقدامات غیرقانونی علیه ایمنی هواپیمایی کشوری، از مصادیق ذکر شده در کنوانسیون‌های مذکور می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود: الف) اقدامات غیرقانونی در محدوده حمله به هواپیماهای غیرنظامی، ب) هواپیما ربایی و اعمال غیرقانونی در قبال امنیت هواپیمای غیرنظامی، ج) خرابکاری، بمب گذاری و اعمال مشابه که هواپیماهای غیر نظامی و کل سیستم هواپیمایی را به خطر می‌اندازد. د) اقدامات غیر قانونی علیه امنیت هوانوردی کشوری و خشونت در فرودگاه‌ها" (همان: ۷۸ - ۸۷).

۳-۳- مصادیق اقدامات تروریستی در قلمرو دریایی: "بر اساس کنوانسیون‌های بین‌المللی ۱۹۸۸ رم، کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها، اقدامات غیرقانونی علیه امنیت دریانوردی، اقدامات غیرقانونی علیه سکوهاى ثابت نفتی، کشتی ربایی، دزدی دریایی، خرابکاری و آدم‌ربایی در کشتی، راهزنی دریایی و اقداماتی که به موجب کنوانسیون منع اقدامات علیه امنیت دریانوردی بیان شده است: الف) محاصره و کنترل کشتی خاص با استفاده از قوای قهریه، تهدید با هر شکل دیگری از ایجاد رعب و ترس - اعمال خشونت در قبال شخص خاص بر عرشه‌ی کشتی خاص مشروط بر اینکه امنیت دریانوردی را به خطر اندازد. ب) انهدام یک کشتی یا تخریب آن یا محوله آن که می‌تواند امنیت دریانوردی را به خطر اندازد. ج) جاسازی مواد خاص یا انجام اقداماتی که ممکن است منجر به نابودی کشتی یا محموله آن شود. د) انهدام یا تخریب جدی وسایل دریانوردی یا مداخله جدی در کار، عمل و وسایل آن به نحوی که امنیت دریانوردی آن کشتی را به خطر اندازد. د) ارائه اطلاعات غلط از طریق ارتباط به نحوی که امنیت دریانوردی کشتی به خطر افتد. ه) مجروح ساختن یا قتل کسانی که در کشتی مأمور هستند و بدین وسیله امنیت دریانوردی کشتی به خطر افتد" (همان:

۷۸ - ۸۷). همچنین به‌موجب سایر اسناد بین‌المللی موجود هرگونه تدارک و پشتیبانی مالی از طریق هر وسیله قانونی ممکن از عمل تروریستی، دادن پناهندگی به تروریست‌ها و اقدام به ارائه وسایل دولتی یا حکومتی به‌صورت واگذاری دائم یا موقت و سرمایه به هر شکل اعم از کارت اعتباری، چک، حواله و سهام توسط نمایندگان یا مأموران یا کارمندان یک دولت یا یک منبع قانونی یا اداره درون حکومتی جزو اقدامات تروریستی و جرم محسوب شده است.^۱

۴- رویکردهای مبارزه با تروریسم: سه رویکرد برای مبارزه با پدیده تروریسم وجود دارد که هر کدام در یک مقطع زمانی از برد و نفوذ بیشتری برخوردار بوده‌اند: عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۲۲۲-۲۲۴).

۴-۱- رویکرد اقدام پیشگیرانه: این رویکرد که مبنا و اساس شکل‌گیری کنوانسیون‌های ۱۳ گانه و قطعنامه‌های سازمان ملل تا اوایل دهه ۹۰ میلادی بوده است، بیشتر به دنبال ریشه‌یابی تروریسم است. اولین قطعنامه صادره در چارچوب این رویکرد، قطعنامه شماره ۳۴۰۳ سازمان ملل است که بر چگونگی روابط کشورها با یکدیگر، عدم مشروعیت استعمار و قوانین تبعیض نژادی در کشورها توجه دارد. مهم‌ترین نوع تروریسم، تروریسم دولتی بوده در این چارچوب تروریسم دولتی مترادف با اقدامات براندازی و مداخله جویانه با روش‌های خشونت‌آمیز در امور داخلی کشورهای مستقل و جنبش‌های آزادی‌بخش همراه بود. به‌گونه‌ای که بخش اعظمی از اقدامات رژیم صهیونیستی در مواجهه با گروه‌های مبارز فلسطینی درزمره تروریسم دولتی قرار می‌گرفت. در این دوره عملکرد آمریکا در رابطه با کشورهای جهان سوم خشونت‌آمیز و براندازانه بوده است لذا برای توجیه رفتار خود و اقدامات رژیم صهیونیستی، جریان انحرافی «تروریسم تحت حمایت دولت‌ها» را جایگزین تروریسم دولتی نمود. یکی از مهم‌ترین وقایع نقش‌آفرین در تحولات بین‌المللی در امر مقابله با تروریسم حادثه ۱۱ سپتامبر بود در این حوادث بیش از ۶۰۰۰ نفر کشته و مجروح شدند و خسارات هنگفتی به بار آمد (پرهام، ۱۳۸۰: ۵۰ - ۵۱).

۴-۲- رویکرد نظامی: این رویکرد از اواسط دهه ۹۰ با ترور انور سادات (هم‌پیمان

۱. بند ۱ و ۲ کنوانسیون بین‌المللی قطع پشتیبانی مالی از تروریسم مصوب دهم ژانویه ۲۰۰۰ مجمع عمومی ملل متحد.

راهبردی آمریکا در خاورمیانه) با صدور قطعنامه شماره ۴۹/۶۰ از سوی مجمع عمومی سازمان ملل تحت عنوان «اقدامات لازم برای نابودی تروریسم» شکل گرفت و بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و صدور قطعنامه‌های ۱۳۶۹ و ۱۳۷۳ با تعریف موسع از اقدامات تروریستی شدت گرفت. کلیه قطعنامه‌های شورای امنیت که در ذیل فصل هفتم منشور ملل متحد علیه تروریسم صادر شده در این چارچوب قرار دارند. استراتژی ایالات متحده آمریکا برای مبارزه با تروریسم نخستین بار در فوریه ۲۰۰۳ تحت عنوان «استراتژی ملی برای مبارزه با تروریسم» تدوین شد.^۱ بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر آمریکا تعریف جدیدی از تروریسم ارائه نمود. «در این تعریف نه تنها نفس عمل تروریستی را مدنظر قرار دادند بلکه به قصد و نیت اشاره کردند این حق را برای خود قائل شد که برای حفظ امنیت و منافع ملی خود و جلوگیری از تهاجمات تروریستی، قبل از بروز هرگونه حمله، با توجه به نیت و اقدام مهاجم (گروه، حزب، سازمان و یا دولت‌ها) اقدامات پیش‌دستانه یا پیشگیرانه انجام دهد. این امر به این معنا بود که احساس آمریکا از بروز زمینه‌های حملات تروریستی در یک کشور، می‌تواند این کشور را مجاب به حمله یا اقدام پیش‌دستانه نماید» اقداماتی از قبیل: تهاجم نظامی (مدل افغانستان، عراق)؛ توصیه به دموکراتیزه شدن (مدل کشورهای عرب)؛ تهدید ایران و سوریه به اقدامات پیشگیرانه (هیرمیداس، ۱۳۸۲: ۹۵).

۳-۴- رویکرد پیش‌دستانه: قبل از حادثه ۱۱ سپتامبر بوش پدر مؤلفه‌های نظام بین‌الملل را در پنج محور: جلوگیری از سلاح‌های کشتار جمعی، حقوق بشر، تقویت سازمان ملل، تجدید ساختار نظام بین‌الملل و مبارزه با تروریسم بین‌الملل تبیین کرده بود، حادثه ۱۱ سپتامبر، برای آمریکا از چند جهت مورد توجه واقع شد: اول - بازتعریف آمریکا از ساختار نظام بین‌الملل و ایجاد فرصت برای تثبیت هژمونی خود. دوم - پیوند امنیتی بین منافع آمریکا و نظام بین‌الملل. سوم - آمریکا در تعریف جدید از پدیده تروریسم، این حق را برای خود قائل شد که برای حفظ امنیت و منافع ملی خود و جلوگیری از تهاجمات تروریستی، قبل از بروز هرگونه حمله، اقدامات پیش‌دستانه انجام دهد: الف) تهاجم نظامی پیش‌دستانه (مدل

1. Lora S, Aggour- "The Strategy of Containment in Fighting Terrorism-2008/OCTOBER 15

افغانستان، عراق؛ ب) توصیه به دموکراتیزه شدن (مدل کشورهای عرب)؛ ج) تهدید به اقدامات پیشگیرانه (مدل ایران، سوریه)

۴-۴- رویکرد حقوقی: این رویکرد بعد از حمله نظامی و اشغال عراق توسط آمریکا و به دنبال افشای جنایات و شکنجه‌های واقع شده در زندان‌های ابوغریب و گوانتانامو شکل گرفت و افکار عمومی جهان را متوجه نقض آشکار حقوق بشر نمود. در نگاه حقوق بشری به پدیده تروریسم، بیش از آن که نگران تروریسم باشند، بر پایمال شدن حقوق اساسی بشر از ناحیه اقدامات ضد تروریستی تأکید دارند. تلاش این رویکرد در اولویت حفظ حقوق و آزادی شهروندان است و مهار و کنترل تروریسم در اولویت دوم قرار دارد. یکی از دلایل بهره‌گیری از این رویکرد این است که، با گسترش صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی برای دربر گرفتن محدوده وسیع‌تری از حملات به غیرنظامیان تحول مثبتی است که با حاکمیت قانون نیز کاملاً سازگار است. دلیل دیگر این که مهم‌ترین نگرانی، خطر جدی‌ای است که از ناحیه شیوه فعلی جنگ علیه تروریسم به حاکمیت قانون و اعتبار استانداردهای حقوق بشر بین‌المللی و حقوق بشردوستانه وارد می‌آید.

۵- روش‌های مهار تروریسم

روش‌های مهار تروریسم عبارت‌اند از:

الف) حقوقی: وضع قوانین ملی، صدور قطعنامه از سوی سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی.
ب) سیاسی: تعاملات سیاسی منطقه‌ای و بین‌المللی، اعمال محدودیت‌های کنسولی و صدور بیانیه.

ج) اقتصادی: رفع فقر، فراهم آوردن امکانات مناسب بهداشتی، تحریم.

د) نظامی: انجام عملیات نظامی، بازداشت، اعمال محدودیت.

ه) اطلاعاتی: آموزش همگانی و اطلاع‌رسانی، فرهنگ‌سازی.

ز) روش ترکیبی: استراتژی‌های آمریکا برای مبارزه با تروریسم روش ترکیبی است که عبارتند از: ۱) استراتژی گسترش دموکراسی و حقوق بشر. ۲) استراتژی مهار با ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ۳) استراتژی تهاجم فرهنگی و غلبه بر بنیادگرایی ۴) استراتژی اقدامات پیش‌دستانه

۱-۵- روش حقوقی مهار تروریسم: «پل هافمن»^۱، معتقد است که شیوه فعلی جنگ با تروریسم چارچوب حقوق بشر بین‌المللی را که از جنگ جهانی دوم به این سوء با مشقت و صعوبت بنا شده است، تهدید می‌کند. پیش از افشای جزئیات وقایع زندان ابوغریب استدلال می‌کند که کنار گذاردن حقوق بشر در مواقع بحرانی و اضطراری کوتاه‌اندیشه‌انه و مشکل‌آفرین خواهد بود. جنگ علیه تروریسمی که بدون رعایت حاکمیت قانون آغاز شده، همان ارزش‌هایی را که قرار است مورد حمایت قرار دهد، تهدید می‌کند (هافمن، ۱۳۸۲: ۳۸۲-۳۳۱).

الف- موازین بین‌المللی مهار تروریسم:

منشور ملل متحد

فصل هفتم - اقدام در موارد تهدید علیه صلح - نقض صلح و اعمال تجاوز
ماده ۳۹- شورای امنیت وجود هرگونه تهدید علیه صلح - نقض صلح - یا عمل تجاوز را احراز و توصیه‌هایی خواهد نمود یا تصمیم خواهد گرفت که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی به چه اقداماتی بر طبق مواد ۴۱ و ۴۲ باید مبادرت شود.
ماده ۴۰- به منظور جلوگیری از وخامت وضعیت، شورای امنیت می‌تواند قبل از آنکه بر طبق ماده ۳۹ توصیه‌هایی بنماید یا درباره اقداماتی که باید معمول گردد تصمیم بگیرد. از طرف‌های ذینفع بخواند اقدامات موقتی را که شورای امنیت ضروری یا مطلوب تشخیص می‌دهد انجام دهند. اقدامات موقتی مذکور به حقوق یا ادعاها یا موقعیت طرف‌های ذینفع لطمه‌ای وارد نخواهد کرد شورای امنیت تخلف در اجرای اقدامات موقتی را چنانکه باید و شاید در نظر خواهد گرفت.

ماده ۴۱- شورای امنیت می‌تواند تصمیم بگیرد که برای اجرای تصمیمات آن شورا مبادرت به چه اقداماتی که متضمن به کارگیری نیروی مسلح نباشد لازم است و می‌تواند از اعضای ملل متحد بخواند که به این قبیل اقدامات مبادرت ورزند این اقدامات ممکن است شامل

۱. پل هافمن رئیس کمیته اجرایی بین‌المللی سازمان عفو بین‌الملل فعال در زمینه‌های حقوق مدنی و حقوق بشر است.

متوقف ساختن تمام یا قسمتی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه‌آهن - دریایی - هوایی - پستی - تلگرافی - رادیویی و سایر وسایل ارتباطی و قطع روابط سیاسی باشد.

ماده ۴۲- در صورتی که شورای امنیت تشخیص دهد که اقدامات پیش‌بینی شده در ماده ۴۱ کافی نخواهد بود یا ثابت شده باشد که کافی نیست می‌تواند به وسیله نیروهای هوایی - دریایی یا زمینی به اقدامی که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی ضروری است مبادرت کند. این اقدام ممکن است مشتمل بر تظاهرات و محاصره و سایر عملیات نیروهای هوایی - دریایی یا زمینی اعضای ملل متحد باشد.

ماده ۵۱- در صورت وقوع حمله مسلحانه علیه یک عضو ملل متحد تا زمانی که شورای امنیت اقدام لازم برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را به عمل آورد هیچ‌یک از مقررات این منشور به حق ذاتی دفاع از خود خواه فردی یا دسته‌جمعی لطمه‌ای وارد نخواهد کرد. اعضا باید اقداماتی را که در اعمال این حق دفاع از خود به عمل می‌آورند فوراً به شورای امنیت گزارش دهند. این اقدامات به هیچ‌وجه در اختیار و مسئولیتی که شورای امنیت بر طبق این منشور دارد و به موجب آن برای حفظ و اعاده صلح و امنیت بین‌المللی و در هر موقع که ضروری تشخیص دهد اقدام لازم به عمل خواهد آورد تأثیری نخواهد داشت.

ب) تصویب قطعنامه در مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل

تصویب قطعنامه‌های مبارزه با تروریسم از جمله قطعنامه شماره ۱۳۷۳ شورای امنیت سازمان ملل ۲۸ سپتامبر ۲۰۰۱. اما این قطعنامه‌ها دارای نکاتی جدید بود که در مصوبات گذشته سازمان ملل در خصوص مبارزه با تروریسم دیده نشده بود: ۱) شورای امنیت دارای صلاحیت جدید در خصوص مبارزه با تروریسم بین‌المللی پیدا کرد. ۲) شورای امنیت تلویحاً تعریف آمریکا از تروریسم را پذیرفت. ۳) بلوکه کردن دارایی‌های گروه‌ها یا دولت‌های مهم به حمایت تروریسم رسمیت پیدا کرد. ۴) مجازات عاملین حمایت از تروریسم به موجب بندهای ۱ و ۲ و ۳ قطعنامه ۱۳۷۳ که در چهارچوب فصل هفتم منشور سازمان ملل متحد صادر گردید، از دولت‌ها می‌خواهد که:

۱. از تأمین مالی اقدامات تروریستی جلوگیری نموده و به سرکوب آن بپردازند؛

۲. تهیه یا جمع‌آوری منابعی که توسط اتباع باهدف استفاده در عملیات تروریستی به هر وسیله صورت می‌گیرد و یا اینکه می‌دانیم با این هدف است، را به‌عنوان عملیات مجرمانه تلقی نمایند؛

۳. منابع مالی با منابع اقتصادی اشخاصی یا نهادهای وابسته به این اشخاص را که به نام آن‌ها و یا به دستور آن‌ها به‌طور مستقیماً و یا غیرمستقیم مرتکب اقدامات تروریستی می‌شوند و یا قصد چنین اقداماتی را دارند و یا چنین اقداماتی را تسهیل می‌نمایند و یا در آن مشارکت دارند، از جمله منابع متعلق به این اشخاص و یا نهادهای وابسته یا تحت کنترل مستقیم یا غیرمستقیم به این اشخاص را فوراً مسدود نمایند؛

۴. ممانعت اتباع خود و یا کلیه اشخاص یا نهادهای وابسته به آن‌ها در سرزمین خود به قرار دادن منابع مالی یا منابع اقتصادی یا خدمات مالی و یا هر نوع دیگر از خدمات به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم در اختیار افراد یا نهادهای وابسته یا تحت کنترل مستقیم یا غیرمستقیم آن‌ها که مرتکب عملیات تروریستی می‌شوند و یا قصد چنین عملیاتی را دارند و یا برای چنین عملیاتی تسهیلات به وجود می‌آورند و یا در آن مشارکت می‌نمایند؛

۵. از هر نوع حمایتی اعم از فعال یا غیرفعال به افراد یا نهادهای وابسته به آن‌ها که در اقدامات تروریستی دخالت دارند خود دارای نماینده و به‌ویژه جلوی استخدام اعضا گروه‌های تروریستی و نیز تجهیز تروریست‌ها به سلاح را بگیرند؛

۶. به اتخاذ تدابیر لازم به‌ویژه اطلاع سریع به کشورهای دیگر از طریق مبادله اطلاعات جهت جلوگیری از اقدامات تروریستی بپردازد؛

۷. از دادن پناهندگی به افرادی که به تأمین مالی، تشکیلاتی، حمایت افرادی که مرتکب عملیات تروریستی می‌شوند و یا دیگران را پناه می‌دهند خودداری نمایند؛

۸. مانع افرادی شوند که به تأمین مالی، تشکیلاتی عملیات تروریستی می‌پردازند و یا مرتکب چنین عملیاتی می‌شوند تا از سرزمین آن‌ها برای ارتکاب چنین اقداماتی علیه دولت‌های دیگر یا علیه شهروندان این دولت‌ها استفاده نمایند؛

۹. دقت در محاکمه افرادی نمایند که مشارکت در تأمین مالی، تشکیلاتی، تهیه یا ارتکاب عملیات تروریستی دارند و یا از این اقدامات حمایت می‌نمایند و به اتخاذ تدابیری علیه این

افراد در قوانین خود بپردازند که ضمن محسوب نمودن رفتار آن‌ها به عنوان جرائم شدید، برای آن مجازات متناسب با جرم ارتكابی تعیین شده باشد؛

۱۰. به هنگام تحقیقاتی جنائی و دیگر مسائل مربوط به عملیات مالی تروریسم یا حمایت از این عملیات از جمله مشارکت جهت به دست آوردن عناصر دلیل که در اختیار دارند و برای تعقیب ضروری می‌باشند، با یکدیگر همکاری متقابل نمایند؛

۱۱. با ایجاد کنترل مؤثر از مرزها و کنترل به هنگام دادن مدارک هویت و مسافرت به افراد و اتخاذ تدابیر جهت جلوگیری از تقلب، تحریم و یا استفاده متقلبانه از مدارک هویت و مسافرت مانع حرکات تروریستی شوند؛

۱۲. به جست‌وجوی ابزارهایی جهت تشدید و تسریع در مبادله اطلاعات کاربردی در زمینه به‌ویژه اقدامات یا حرکات تروریستی یا تشکیلات تروریستی، مدارک تقلبی مسافرت، قاچاق اسلحه، مواد منفجره یا مواد حساس، استفاده از فناوری ارتباطات از طریق گروه‌های تروریستی و تهدید سلاح‌های کشتار جمعی در اختیار گروه‌های تروریستی بپردازند؛

۱۳. به مبادله اطلاعات مطابق حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی و همکاری از نظر اداری و حقوقی به‌منظور جلوگیری از اقدامات تروریستی بپردازند؛

۱۴. به همکاری به‌ویژه در چهارچوب توافقات و تدابیر دوجانبه و چندجانبه به‌منظور جلوگیری و مقابله با اقدامات تروریستی و اتخاذ تدابیر مقابله با عاملین چنین اقداماتی بپردازند؛

۱۵. الحاق به‌محض امکان به کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های بین‌المللی مرتبط با تروریسم از جمله کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم ۹ دسامبر ۱۹۹۹؛

۱۶. همکاری بیشتر و اجرای کامل کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های بین‌المللی مرتبط با تروریسم و نیز قطعنامه‌های (۱۹۹۹) ۱۲۶۹ و (۲۰۰۱) ۱۳۶۸ شورای امنیت سازمان ملل متحد؛

۱۷. اتخاذ تدابیر لازم مطابق قوانین داخلی خود و حقوق بین‌الملل از جمله قواعد بین‌المللی مرتبط با حقوق بشر به‌منظور اینکه، قبل از تحصیل وضعیت پناهندگی، متقاضی پناهندگی اقدام به انجام یا تسهیل اقدامات تروریستی ننموده و در آن‌ها شرکت نداشته است؛

۱۸. دقت بر اینکه مطابق حقوق بین‌الملل عاملین یا ترتیب‌دهندگان اقدامات تروریستی

یا کسانی که به تسهیل این اقدامات می‌پردازند از پناهندگی در جهت منافع خود استفاده نمایند و اینکه مطالبات بانگیزه‌های سیاسی نتوانند به‌عنوان توجیه رد تقاضای استرداد تروریست‌ها محسوب شود؛

۱۹. لزوم توجه به رابطه نزدیک میان تروریسم بین‌المللی و اعمال جنایت‌کارانه بین‌المللی از قبیل قاچاق مواد مخدر، پول شوئی، قاچاق سلاح و انتقال غیرقانونی مواد اتمی، شیمیایی، بیولوژیکی، و دیگر مواردی که دارای خطرکشنده می‌باشند و از این جهت لازم است همکاری در سطح ملی، منطقه‌ای، بین‌المللی به‌منظور تقویت اقدامات جهانی در برابر مسئله جدی و بسیار مهم تهدیدی که بر امنیت بین‌المللی گسترش یابد؛

ج) کنوانسیون‌های بین‌المللی مبارزه علیه تروریسم

۱. کنوانسیون مرتبط با تعرضات صورت گرفته علیه هواپیمای در حال پرواز ۱۴ سپتامبر ۱۹۶۳ توکیو

۲. کنوانسیون مقابله با هواپیماربائی ۱۶ دسامبر ۱۹۷۰ لاهه

۳. کنوانسیون اقدامات خرابکارانه علیه امنیت هواپیما غیرنظامی ۲۳ سپتامبر ۱۹۷۱ مونترال

۴. پروتکل مقابله با اقدامات نامشروع خشونت‌آمیز در هواپیما غیرنظامی بین‌المللی، متمم کنوانسیون مقابله با اقدامات نامشروع علیه امنیت هواپیمای غیرنظامی ۲۴ فوریه ۱۹۸۸ مونترال.

۵. کنوانسیون حقوق دریاهای ۱۹۵۸ ژنو و ۱۹۸۲ جامائیکا

۶. کنوانسیون پیشگیری و مقابله با اقدامات علیه اشخاص برخوردار از حمایت بین‌المللی مانند مأموران دیپلماتیک ۱۴ دسامبر ۱۹۷۳ نیویورک،

۷. کنوانسیون مقابله با گروگان‌گیری ۱۷ دسامبر ۱۹۷۹ نیویورک، کنوانسیون حفاظت از مواد رادیواکتیو ۱۲۶ اکتبر ۱۹۷۹، کنوانسیون مقابله با اقدامات نامشروع علیه امنیت کشتیرانی دریایی ۱۰ مارس ۱۹۸۸ رم،

۸. پروتکل کنوانسیون مقابله با اقدامات نامشروع علیه امنیت سکوها ثابت واقع در فلات

قاره ۱۰ مارس ۱۹۸۸ رم،

۹. کنوانسیون بین‌المللی مقابله با اقدامات تروریستی با مواد منفجره ۱۵ دسامبر ۱۹۹۷،
 ۱۰. کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم ۹ دسامبر ۱۹۹۹ نیویورک،
 ۱۱. کنوانسیون بین‌المللی مقابله با اقدامات تروریسم اتمی ۱۳ آوریل ۲۰۰۵ نیویورک
 بعد از پایان جنگ سرد، دو کنوانسیون در خصوص مبارزه با تروریسم در سال‌های ۱۹۹۷ و ۱۹۹۹ ایجاد شد و وظایفی برای کشورها در نظر گرفت که عبارت‌اند از: الف) جلوگیری از بروز حوادث تروریستی ب) سرکوب تروریست‌ها ج) استرداد مجرمین حوادث تروریستی د) جلوگیری از ارائه کمک مالی (مستقیم یا غیرمستقیم). نکته مهمی دیگری که آمریکایی‌ها در باب مبارزه با تروریسم تلاش کردند آن را به صورت یک‌رویه در حقوق بین‌الملل وارد کنند، این بود که دادگاه‌های داخلی خود را صالح رسیدگی به اتهامات مالی (حمایت از تروریسم) دولت‌ها تشخیص دادند.

د) وضع قوانین ملی برای مهار و کنترل تروریسم

از میان کشورهای جهان انگلستان علیرغم اینکه به کشور قانون نانوشته و رویه قضایی معروف است، بیشترین تغییرات را در قانون ملی در خصوص مهار و کنترل تروریسم اعمال نموده است:

قانون تروریسم مصوب سال ۲۰۰۰: این قانون درباره‌ی ممنوع کردن گروه‌های تروریستی در سراسر انگلستان، مراحل استیناف و تجدیدنظر برای اعتراض به ممنوعیت، جرم‌های مربوط به اموال تروریست‌ها (هم اموالی که به منظور اعمال تروریستی از آن استفاده می‌شود. **قانون مقابله با تروریسم، جرم و امنیت^۱ مصوب ۲۰۰۱:** در پاسخ به افزایش تهدیدهای تروریستی در انگلستان پس از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به تصویب رسانید.

این قانون شامل انواع اقدامات قاطع برای افزایش اثربخشی مبارزه مقامات با کسانی که مستقیماً در اعمال تروریستی دست دارند و یا کسانی که حمایت از آن‌ها می‌نمایند بوده و مفاد اصلی آن به شرح زیر می‌باشد:

قانون جلوگیری از تروریسم مصوب ۱۳۸۵: این قانون به وزیر کشور اختیار صدور حکم کنترل در مورد هر کس چه انگلیسی و چه خارجی - که از نظر تروریستی مشکوک می‌باشد، می‌دهد.

قانون تروریسم ۱۳۸۶: این قانون در تاریخ ۳۰ مارس ۲۰۰۶ به مرحله اجرا درآمد که تشویق تروریسم را جرم می‌شناسد و این جرم شامل تمجید و تکریم تروریسم، اشاعه و پخش نشریات تروریستی از طریق کتاب‌فروشی‌های افراطی و فعالیت‌های روی اینترنت، نقشه‌کشی جهت اعمال تروریستی، یا همکاری با دیگران برای انجام این اعمال؛ حکم کنترل شامل شرایط مختلفی چون ممنوعیت از استفاده از تلفن سیار و اینترنت، محدودیت در حرکت و سفر کردن، محدودیت از معاشرت با افراد مشخص شده و استفاده از نصب کردن تاج الکترونیکی برای کنترل مقررات منع رفت‌وآمد.

۲-۵- راه کارهای حقوقی مهار تروریسم:

نظریه این که رویکرد غالب این مقاله در بحث حاضر، مهار و کنترل تروریسم با رویکرد حقوقی است، بنابراین مناسب‌ترین ابزار و روش مقابله با پدیده تروریسم روش حقوقی می‌باشد که راه کارهای اساسی در این روش عبارتند از: به تصریح قطعنامه‌ها، کنوانسیون‌ها و گزارشات ارائه شده در مجامع متعدد بین‌المللی که برخی با حضور رهبران و نخبگان جهانی مطرح شده، مبارزه با تروریسم نیاز به همکاری جهانی در جهت رفع فقر، قاچاق مواد مخدر و انسان، فراهم آوردن امکانات عادلانه برای تمام مردم جهان و تحریم فروش اسلحه به گروه‌های غیرقانونی داشته و در آن صورت می‌توان از گسترش پدیده تروریسم جلوگیری کرد.^۱

به‌طور اختصار برخی از راه کارهای حقوقی پیشگیری از تروریسم به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱. پیگیری و تحقق اهداف سازمان ملل متحد برای مبارزه با تروریسم؛ از طریق مسئولیت دولت‌ها؛

۲. فراهم آوردن فرصت مناسب و یکسان برای همه اقشار جامعه؛

۱. گزارش اجلاس سال شهر هلیفکس کانادا در منطقه نوواسکوشا HalifaX'NovAScotia، نشریه واشنگتن پست، نویسندگان درازدیاک، ویلیام اف. هریس، جان. ۱۳۸۱/۰۴/۰۷ عنوان: ECONOMIC SUMMIT FOCUSES ON TERRORISM

۳. توجه ویژه به شرایط امنیتی، سیاسی و تعمیم عدالت؛

۴. تحریم فروش اسلحه و مواد ناریه از سوی کشورهای سازنده و صادرکننده سلاح و مهمات؛

۵. تعمیم آزادی‌های اساسی، گسترش مردم‌سالاری و توجه به کرامت انسانی؛

۶. تلاش برای توسعه علمی و تشویق نهادهای آموزشی داخلی و حمایت از آن‌ها؛

۷. استفاده از ظرفیت‌های جهانی برای بهبود شرایط امنیتی؛

۸. استفاده از ظرفیت‌های حقوقی کشورهای در حال توسعه و رفع محرومیت‌های آن‌ها؛

۹. ممنوعیت جهانی کشت، تولید، فرآوری و فروش و ترانزیت هر نوع مواد مخدر و مشتقات آن؛ در مورد مسئولیت بین‌المللی دولت ذکر این نکته ضروری است که باید ساختار و مدیریت دستگاه دولتی به‌گونه‌ای باشد که انتظارات متعارف در مراقبت جدی از قلمرو خود را جوابگو باشد.

ماده ۹ طرح پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل این‌گونه پیش‌بینی کرده است: «اقدامات شخص یا گروهی از اشخاص، مطابق حقوق بین‌المللی در صورتی عمل دولت تلقی خواهد شد که این شخص یا گروه در غیاب یا فقدان مأمورین رسمی دولتی و در محدوده‌ای که نیاز به انجام چنین اقداماتی بوده عمل کرده باشند».^۱

ارتباط با گروه‌هایی که در یک کشور عملیات تروریستی را سازمان‌دهی می‌کنند و دولت به‌طور مستقیم به آن‌ها کمک نمی‌کند باید سه حالت را از یکدیگر تمیز داد. مورد اول زمانی است که در بخشی از سرزمین آن کشور یک قدرتی ولو مخالف دولت مرکزی کنترل مؤثری اعمال می‌کند و از این ناحیه عمل خلاقی که موجب مسئولیت است نشأت می‌گیرد. در اینجا مسئولیت مقام مذکور بر اساس اصل کنترل مؤثر محرز است. حالت دوم وقتی است که مقام رسمی اصل مراقبت متعارف را به عمل نیاورده و به واسطه این قصور عمل خلاف ارتکاب پیدا کرده در این حالت نیز مسئولیت کاملاً محرز است. سومین وضعیت زمانی است که قدرت مرکزی به دلیل هرج و مرج‌های داخلی در بخش‌هایی از سرزمین خود قادر به کنترل واقعی نیست.

1. CF. art.9 du document cite supra, n.29

نتیجه‌گیری:

پدیده تروریسم از جمله اموری است که امروزه به شدت حاکمیت کشورها را به چالش فراخوانده است؛ این پدیده در پی نابودی یا ایجاد حداکثر خسارت به نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظم عمومی کشورهاست. حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر باعث گردید تا اقدامات ضد تروریستی در محافل بین‌المللی شدت و سرعت بیشتری به خود بگیرد اراده کشورهای عضو سازمان ملل برای مبارزه با تروریسم در قالب بیانیه‌های متعددی بیان شد که خواستار ایجاد نظام‌ها و نهادهای مشترکی برای رسیدگی به این امر شده بودند. آمریکا نیز برای مقابله با تروریسم استراتژی‌های مختلفی را برای بهره‌برداری در راستای منافع خود طراحی کرده است. بعد از ۱۱ سپتامبر، تروریسم و سلاح کشتار جمعی ابزار اصلی سیاست‌های آمریکا و تبدیل شده است. علیرغم تلاش‌های بین‌المللی طی چندین دهه گذشته که حاصل آن صدور بیش از دوازده کنوانسیون و پروتکل و بیش از ۱۳ قطعنامه از سوی شورای امنیت سازمان ملل بوده، تاکنون تعریف جامع و مانعی که مورد توافق همه کشورها و یا اکثریت اعضای جامعه بین‌المللی باشد ارائه نگردیده و آنچه در اسناد بین‌المللی بیان شده مصادیق فعالیت‌های تروریستی و شیوه‌های برخورد با تروریسم است. پیش‌بینی پدیده تروریسم به‌عنوان تهدید جدی علیه امنیت ملی و بین‌المللی، امری اجتناب‌ناپذیر است و لذا پیش‌بینی اقدامات پیشگیرانه در قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی امری لازم و ضروری است. بررسی عملکرد مجامع بین‌المللی و قدرت‌های بزرگ، پس از واقعه ۱۱ سپتامبر به‌ویژه واکنش‌های شورای امنیت سازمان ملل طی دهه اخیر، نشان می‌دهد که راه کارهای نظامی و سخت افزاری مقابله با تروریسم پاسخگو نبوده بلکه علاوه بر افزایش هزینه هابه توسعه پدیده تروریسم نیز کمک کرده است. بنابراین مناسب‌ترین و مؤثرترین شیوه برای مهار و کنترل پدیده تروریسم، استفاده از روش‌های حقوقی است.

پیشنهادهای:

روش‌های مؤثر برای مهار، کنترل و مقابله با تهدیدات تروریستی به شرح ذیل پیشنهاد می‌گردد: جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از مدعیان قربانی تروریسم راهبردهایی را در

دو سطح منطقه‌ای و بین‌المللی برای مقابله و مهار تهدیدات تروریستی ارائه نماید:

- مهار تروریسم درسته بین‌المللی

برای این منظور پیشنهاد می‌شود: الف) سطح آگاهی افکار عمومی جهانیان با برگزاری همایش‌های سالانه بین‌المللی با حضور کارشناسان و اندیشمندان مسائل حقوقی تروریسم با ارائه جزئیات آمار و اطلاعات قربانیان تروریسم ارتقاء بخشیم. ب) رویکرد حقوق بشری مقابله با تروریسم و اصلاح ادبیات حاکم بر نظام بین‌الملل از طریق تعامل فعال و سازنده با کشورهای همسو و سازمان‌های حقوق بشری برای مقابله با تروریسم دولتی تقویت شود. ج) ضمانت اجرای کنوانسیون‌ها و قطعنامه‌های صادره از سوی مجامع و سازمان‌های بین‌المللی پیش‌بینی و مورد تأکید باشد. د) پیگیری جدی و مستمر مصوبات و تصمیمات متخذه در مجامع بین‌المللی برای مبارزه و مهار تروریسم در دستور کار باشد.

- مهار تروریسم درسته منطقه‌ای

برای این منظور پیشنهاد می‌شود: الف) تعامل و همکاری‌های سیاسی - حقوقی با کشورهای همسایه، برای مقابله به اجرایم تروریستی منطقه‌ای (قاچاق و ترانزیت سلاح کشتار جمعی و مواد مخدر و...)، توسعه داده شود. ب) معاهده فراگیر منطقه‌ای با حضور تمامی کشورهای خلیج فارس، آسیای مرکزی و عراق و ترکیه جهت مبارزه فنی، اطلاعاتی، راهبردی با تروریسم برای ارتقای امنیت ملی و منطقه‌ای منعقد شود.

فهرست منابع:

- آشوری، داریوش (۱۳۹۳)، «دانشنامه سیاسی»، تهران: انتشارات مروارید.
- بابایی، غلامرضا و آقایی، بهمن (۱۳۶۵)، «فرهنگ علوم سیاسی»، جلد اول، چاپ اول، تهران: نشر ویس.
- پیرهام مهدی (۱۳۸۰)، «مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی»، شماره ۱۶۹ و ۱۷۰.
- دهخدا علی‌اکبر (۱۳۶۱)، «لغت‌نامه»، تهران: انتشارات ارشاد.
- حکیمی‌ها، سعید (۱۳۸۴)، «مقایسه تروریسم و جرائم سازمان‌یافته»، بهمن و اسفند، مجله مصباح، شماره ۶۱، از ۴۷ تا ۷۰.
- کشاورز، بهمن (۱۳۶۵)، «فرهنگ حقوقی»، چاپ سوم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- سیم‌بر، رضا (۱۳۸۰)، «تروریسم در روابط بین‌الملل؛ چالش‌ها و امیدها»، مجله راهبرد، شماره ۲۱.
- عالی‌پور، حسن (۱۳۸۵)، «تروریسم هسته‌ای»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال نهم، شماره سوم، پاییز.
- عبدالله خانی، علی (۱۳۸۶)، «تروریسم شناسی»، تهران: ابرار معاصر.
- متقی، ابراهیم (۱۳۸۰)، «متن سخنرانی پیرامون تحولات اخیر آمریکا»، زمستان ۱۳۸۰.
- هاشمی، کامران (۱۳۸۰)، «حقوق اسلامی در تقابل با تروریسم بین‌المللی»، مجله راهبرد، شماره ۲۱، صفحه ۱۳۴ تا ۱۵۷.
- هافمن، پل (۱۳۸۲)، «حقوق بشر و تروریسم»، مترجم: علیرضا ابراهیم گل، مجله حقوقی، نشریه دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، شماره بیست و نهم، پاییز.
- هرمیداس، باوند (۱۳۸۲)، «تروریسم - پیشگیری؛ واقعه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ نتایج و تأثیرات»، مترجم: فراهانی، احمد، تهران: ابرار معاصر.
- Gilbert Guillaume (2004) p.540 Lora S, Aggour - "The Strategy of Containment in Fighting Terrorism" - 2008/OCTOBER 15

- Lora S, Aggour philip bab coek.ct.al.(1980) "**webstert thirol new international Dictionary, cmassackusetts**", Martin webster Inc)
- Lora S, Aggour-(2008) "**The Strategy of Containment in Fighting Terrorism**"/OCTOBER
- Dictionnaire, Supplement, Paris, an va, 1798.
- Gilbert Guillaume(2004) "**Terrorism and international law**", international and comparative law quarterly, vo. 53, part 3, July
- Muhammad Aziz Shukri(2004), **International Terrorism A Logal Critique** U.S.A.Amana Books.1991, Joseph S.Nye, Power in the Global Information Age, Form Realism to Globalisation, Routledge,
- Nye, joseph (2004), **soft power**, newyork : public affairs.
- Thomas p. Thronton(1964) "**Terror as a weapon of pobhcal agitation**" in internal war, ed.h. Eckstein(new york: free press ,)pp.11-99
- Robert A. Fraid Lander (1981), **Terrorism and the Law : what Price Safety** ? (Caither sburg, MD:LACP,)p.3
- Rubenst ein , OP. Cit. P .XVI.
- Lester A. sobel (1975), **Political Terrorism** (New york : Facts on file)
- Schmid, Alex P. "(1993); **The Response Problem as a Definition roblem", In: Western Response to Terrorism**, Alex Schmid and Roland D. Crelinsten (London: Frank Cass & Co. Ltd.), p. 8.
- <http://old.terror-victims.com/main/index.php-6>